

E-kirjojen omaksuminen kirjastoihin

Sirkka-Liisa Korkeila

E-kirjat ovat uusi aineistotyyppi, jota ei vielä täysin ole omaksuttu kirjastoihin. Noin puolessa suomalaisista kirjastoista on e-kirjoja, tieteellisissä kirjastoissa yleisiä tavallisemmin. E-kirjoja ei tunneta kirjastoissa kovin hyvin ja melko usein niiden käyttöönottoa on pidetty hankalana ja vaativana. E-kirjojen lukemiseen liittyvät ongelmat ovat vaikeuttaneet e-kirjojen omaksumista. Yleisten kirjastojen vähäistä e-kirjojen hankintaa selittää erityisesti niille sopivan aineiston tarjonnan suppeus. Tässä artikkelissa esitellään kesällä 2007 tehdyn e-kirjakyselyn tuloksia ja pohditaan e-kirjainnovaation omaksumiseen liittyviä tekijöitä.

Tein kesäkuussa 2007 verkkolomakekyselyn kirjastoille tavoitteenani selvittää e-kirjojen hankintaa, käyttöönottoa, käyttötapoja ja saatavuutta suomalaisissa kirjastoissa. Kokosin kyselyllä tietoa myös kokoelmapoliittisista linjauksista ja näkemyksiä e-kirjojen käytettävyydestä ja tulevaisuudesta. Kyselyn avulla kokosin empiiristä aineistoa pro gradu -tutkielmaani (Tampereen yliopisto, Informaatiotutkimus).

Tutkielmassani selvitin e-kirjojen omaksumista kirjastoihin, e-kirjojen integroitumista painetun kokoelman rinnalle sekä niiden elinkelpoisuutta innovaationa. E-kirjalla tarkoitettiin tietokoneella tai muulla laitteella luettavaa digitaalista kirjaa, josta voi olla myös painettu versio. E-kirja voi olla ostettu omaksi, lisensoitu tai vapaasti verkosta ladattavissa.

E-kirjakysely lähetettiin suomalaisiin kirjastoihin (N=514) kaikille kirjastosektoreille: yleisiin kirjastoihin, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kirjastoihin sekä erikoiskirjastoihin. Kysely suunnattiin kirjastojen johtajille tai kokoelmapäälliköille.

Kyselyyn osallistuneiden kirjastojen osuus jäi verrattain matalaksi, 35 %:iin. Vähiten vastauksia tuli yleisistä ja erikoiskirjastoista. Sen sijaan yliopistokirjastojen vastausprosentti oli jopa ilahduttavan korkea, 66 %. Verrattain alhaista vastausprosenttia selittää etenkin e-kirjojen vähäinen

hankinta kirjastoihin. Todennäköisesti vastamattomiin kuului eniten niitä, joilla ei ollut kokemuksia e-kirjoista eikä siten tietoa e-kirjoista tai kiinnostusta e-kirjakyselyä kohtaan.

Vajaan 200 kirjaston kokemusten ja mielipiteiden perusteella ei tässä tutkimuksessa voitu vetää vankkoja johtopäätöksiä e-kirjatilanteesta ja e-kirjojen omaksumisesta suomalaisiin kirjastoihin. Kyselyn avulla sekä kansallisiin tilastoihin ja kansainväliseen kirjallisuuteen pohjautuen voi kuitenkin muodostaa suuntaa-antavan käsityksen e-kirjoista kirjastojen kokoelmissa.

Puolet kirjastoista käyttää e-kirjoja

Empiirisen analyysin mukaan e-kirjoja oli hankittu hiukan yli puoleen suomalaisista kirjastoista. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kirjastoissa e-kirjoja oli yleisimmin. Suosituimmat e-kirjapalvelut olivat Ellibs, WSOYpro ja Ebrary. Yliopistokirjastoissa oli vastausten mukaan parhaimmat henkilöstöresurssit elektronisten aineistojen hankintaan ja käsittelyyn.

Käyttöönotto oli kirjastoissa sujunut vaihdellen, monesti ilman vaikeuksia. Joissain kirjastoissa oli koettu, etteivät tiedot ja taidot olleet riittäviä e-kirjojen käyttöönoton moninasiin työväiheisiin. Tiedotuskampanjoita tai asiakas- ja henkilöstökoulutusta e-kirjoista oli järjestetty melko yleisesti.

Kirjastoissa olikin suhtauduttu enimmäkseen myönteisesti hankittuihin e-kirjoihin. Ainoastaan yleisten kirjastojen asiakkaiden ei aina havaittu olevan kiinnostuneita e-kirjoista. Tähän liittyy kokemus, ettei yleisille kirjastoille ole ollut sopivaa e-kirja-aineistoa saatavilla.

E-kirjojen valintakriteereistä painottuivat etenkin sisällön sopivuus ja asiakkaiden tarpeet, siis kuten painetun aineiston valinnassa. Vertailussa painettuihin nähden e-kirjojen etuina olivat kyselyyn vastanneiden mielestä parempi tavoitettavuus, pienemmät varastointikustannukset ja tiedon parempi ajantasaisuus. Lisenssimalleista suositittiin kertaostoja nimekkeittäin, mutta muutkin mallit saivat kannatusta.

E-kirjojen tulevaisuus nähtiin myönteisenä, sillä niiden määrän ja käytön arvioitiin kasvavan ja käyttöominaisuuksien kehittyvän. Niiden uskottiin näin vakiinnuttavan paikkansa muiden aineistotyyppejen rinnalla.

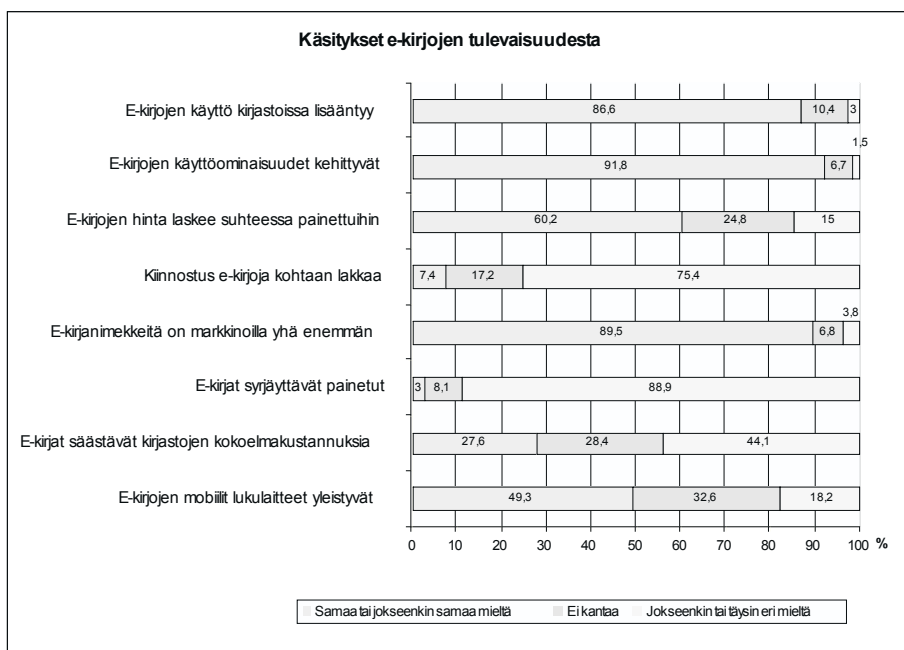
Uutuusien omaksuminen sosiaalisena prosessina

E-kirja on uutuustuote, innovaatio, joka on vasta integroitumassa kirjastojen kokoelmien

osaksi. Everett Rogersin klassisen innovaation diffuusio -teorian avulla voi tarkastella e-kirjainnovaation omaksumista kirjastoihin. Rogersin mukaan innovaation diffuusio eli leviäminen on sosiaalinen prosessi, jossa uusi idea välittyy viestimällä tiettyjä kanavia pitkin tietyssä ajassa tietyn ryhmän sisällä. Diffuusio on siis viestintää, kommunikointia innovaatiosta ja sen ominaisuuksista. Viestinnän seurauksena innovaatio joko hyväksytään tai hylätään.

Rogersin mukaan innovaation omaksumisasteeseen sosiaalisessa järjestelmässä vaikuttavat tietyt tekijät. Nämä ovat innovaation suhteellinen etu, yhteensopivuus, monimutkaisuus, kokeiltavuus ja näkyvyys. Tarkastelen seuraavaksi näitä tekijöitä e-kirjojen omaksumisessa kirjastoihin.

Suhteellisella edulla Rogers tarkoittaa sitä, missä määrin innovaatio koetaan paremmaksi kuin idea, tuote tai palvelu, jonka se syrjäyttää. Mitä enemmän innovaatiosta koetaan saattavan suhteellista etua, sitä varmemmin se yleistyy. E-kirjoissa nähdään tutkimukseni valossa selvää etua painettuihin nähden e-kirjojen paremman tavoitettavuuden, ajantasaisuuden ja pienempien varastointikulujen suhteen. Käyttöominais-

suuksien kehittyessä edut kasvavat. Tutkimukseni perusteella e-kirjat eivät kuitenkaan ole syrjäyttämässä painettuja vaan nousevat selvemmin muiden aineistotyyppien rinnalle.

Yhteensopivuus kuvastaa sitä, miten hyvin innovaatio sopii yhteen potentiaalisten omaksujien arvojen, aikaisempien kokemusten ja tarpeiden kanssa. Mitä suurempi esimerkiksi eri aineistotyyppien yhteensopivuus on, sitä nopeammin e-kirjainnovaatiokin omaksutaan.

Erilaiset ja erilliset e-kirjajärjestelmät vaikeuttavat omaksumista. Kun e-kirjat luetteloidaan kokoelmätietokantoihin ja e-kirjat integroidaan tiedonhakuportaaleihin, tehostetaan e-kirjojen tavoitettavuutta painettujen kirjojen rinnalla. Yhteensopivuuteen voi vaikuttaa myös yhtenäistämällä elektronisten lehtien, muiden verkkoaineistojen ja e-kirjojen hankinnan ja käytön tapoja, jolloin e-kirjat nykyistä selvemmin koetaan ja integroidaan kokoelmien osaksi.

Monimutkaisuus merkitsee Rogersin innovaation diffuusio -teoriassa sitä, missä määrin innovaatio koetaan vaikeaksi käyttää ja ymmärtää. Koettu monimutkaisuus vaikuttaa diffuusion ja omaksumiseen kielteisesti. E-kirjojen käyttöön otossa koetut hankaluudet ja käytön ongelmat ovat hidastaneet ja vaikeuttaneet omaksumista. Käyttöönnoton kynnyksessä nousee teknisen osaamisen vaatimusten kasvaessa. E-kirjojen tarjontaan, järjestelmiin ja käyttöön perehtyminen sekä koulutus, ohjeistus ja tiedotus vähentävät monimutkaisuuden kokemusta ja helpottavat omaksumista.

Kokeiltavuus nopeuttaa innovaation omaksumisprosessia. E-kirjapalvelujen testaaminen ennen hankintapäätöstä ja käyttöönottoa vähentää epävarmuutta.

Innovaation vaikutusten näkyvyys eli se, miten helposti tulokset havaitaan, vaikuttaa todennäköisyyteen ottaa innovaatio käyttöön. Havaittavuus helpottaa vertaiskeskustelua, jonka kautta uutuustuotetta koskevat tiedot ja kokemukset leviävät. Uuden aineistotyyppin valintaa harkittaessa hankintapäätöstä tulee tarkastella kirjaston kokoelmapolitiikkaa vasten. Kokoelmapolitiik-

ka muotoutuu myös e-kirjojen myötä. E-kirjojen valinnan ja hankinnan perusteiden dokumentointi havainnollistaa niiden aseman kirjaston tavoitteissa ja auttaa arvioimaan tavoitteiden toteutumista. Mitä helpommin e-kirjainnovaation tulokset havaitaan, sitä todennäköisemmin se otetaan käyttöön ja sitä nopeammin omaksutaan.

E-kirjat levisivät useita reittejä

Kaikki innovaatiot eivät leviä samalla vauhdilla eivätkä saman logiikan mukaan. Diffuusion nopeus ja kesto ovat sekoitusta omaksujien henkilökohtaisista ominaisuuksista, ryhmän ominaisuuksista sekä innovaation ominaisuuksista. Rogers on luokitellutkin innovaation omaksujat innovatiivisuuden suhteen innovaattoreiksi, varhaisomaksujiksi, varhaisemmistöksi, myöhäisemmistöksi ja vitkastelijoiksi.

E-kirjakyselyn vastausten perusteella e-kirjainnovaatio on levinnyt Suomessa useita kanavia pitkin. Suurin hankintabuumi on toistaiseksi ollut vuosina 2002–2004. Osa kirjastoista on hankkinut ensimmäiset e-kirjansa jo 1990-luvun puolella ja ovat näin luokiteltavissa Rogersin teorian mukaan varhaisomaksujiksi. Monet kirjastot eivät kuitenkaan ole vielä hankkineet e-kirjoja. Nämä kuuluvat myöhäisemmistöön tai vitkastelijoihin.

Lähteet

Korkeila, S. (2007) E-kirjat kirjastojen kokoelmissa :uuden aineistotyyppin diffuusio suomalaisissa kirjastoissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02080.pdf>

Rogers, E. (1962). Diffusion of innovations. New York: Free University Press.

Tietoa kirjoittajasta:

*Sirkka-Liisa Korkeila, Informaatikko
Eduskunnan kirjasto
e-mail: sirkka-liisa.korkeila@eduskunta.fi*